

VERANDERINGEN ALS UITDAGING

LH-onderzoek in een veranderende samenleving

REDE

**uitgesproken op 3 september 1984
bij de opening van het
Academisch Jaar 1984/1985**

door

Ir. A. de Zeeuw

Voorzitter van de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek

LANDBOUWHOGESCHOOL WAGENINGEN

VERANDERINGEN ALS UITDAGING

Dames en Heren,

Het is een goede traditie van de Landbouwhogeschool om zich regelmatig op de eigen taak en positie te bezinnen. Zo'n bezinning heeft vooral waarde als zij wordt geplaatst in het kader van de ontwikkelingen rondom de LH, als de eigen sterke en zwakke kanten in acht worden genomen en als de blik in de toekomst centraal staat.

Hofstee sprak ter gelegenheid van de diës natalis in 1972 over 'De toekomst van de Landbouwhogeschool tussen prognose en utopie', Ritze-
ma van Ikema koos als titel van zijn rede bij de opening van het Academisch Jaar 1978/1979 'Gezicht naar buiten, gezicht naar binnen'. En Kroon ging in 1982 in op 'De opdracht van de Landbouwhogeschool', daarbij opmerkend dat de LH ernst moet maken met duidelijk haar plaats als instelling van wetenschappelijk onderwijs en onderzoek voor de toekomst te bepalen.

Vandaag komt iemand van buiten de LH aan bod. Mij is gevraagd, als voorzitter van de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek, voor U in te gaan op de veranderingen in onze samenleving en de uitdagingen die daaruit voor het onderzoek van de LH voortvloeien. Daarbij merk ik graag op dat ik me bij de totstandkoming van mijn rede mede heb laten inspireren door bijdragen van Prof.Ir. Th. Quené, voorzitter van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, en Dr. H.G. van Bueren, voorzitter van de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid.

Zoals ik al zei, is mijn rede met name op de onderzoektaak van de LH in een veranderende samenleving gericht. De onderwijstaak van de LH zal slechts zijdelings aan bod komen. Wellicht dat U in een volgend jaar eens een ander kunt vragen dat onderdeel uitvoerig te behandelen.

Er is nog een beperking waarvoor ik Uw aandacht vraag. Namelijk dat door mij, vrijwel onontkoombaar, de maatschappelijke veranderingen worden waargenomen door de bril van de landbouw. Dat bepaalt mijn

referentiekader. Overigens gebruik ik daarbij een begrip landbouw dat een ruimere range aan activiteiten omvat dan er in het spraakgebruik veelal aan wordt toegekend. Het is een begrip landbouw zoals we dat ook aantreffen in de namen Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek en Landbouwhogeschool, en waarvoor eigenlijk eens een beter woord bedacht zou moeten worden.

LANDBOUW ALS PRODUCENT VAN GRONDSTOFFEN, VOEDINGSMIDDELEN EN SIERTEELTPRODUKTEN

Als buitenstaanders met respect over de Nederlandse landbouw spreken, hebben zij meestal het oog op landbouw in de zin van produktie en verwerking van en marktvoorziening met grondstoffen, voedingsmiddelen en sierteeltprodukten. En voor dat respect is alle reden. Immers de bedrijfstak landbouw heeft zich tot dusverre op een opvallende wijze staande weten te houden in de turbulente ontwikkelingen die zich in de wereldeconomie voordoen.

Het aandeel van de agrarische export in de totale export van goederen uit Nederland bedraagt circa 25%. Na de Verenigde Staten en Frankrijk is ons land de grootste exporteur van agrarische produkten ter wereld. Het saldo van de agrarische handelsbalans is in het afgelopen decennium vrijwel voortdurend gestegen. De positieve bijdrage aan de handelsbalans bedraagt thans circa 14 miljard gulden. De werkgelegenheid in de primaire fase van de landbouw, uitgedrukt als percentage van de totale werkgelegenheid, is weliswaar gedaald tot circa 6%, maar de totaal met de landbouw samenhangende werkgelegenheid, d.w.z. inclusief voedingsmiddelenindustrie, de toeleverende en de distribuerende bedrijven, vertoont een stabiel beeld en bedraagt ongeveer 15%.

En naast waarde voor werkgelegenheid en betalingsbalans heeft de landbouw grote betekenis voor de consument. De consument heeft gedurende het gehele jaar een gevarieerd pakket relatief goedkope voedingsmiddelen en sierteeltprodukten van constante en relatief hoge kwaliteit ter beschikking. Over een lange reeks van jaren is de prijsontwikkeling voor voeding duidelijk achtergebleven bij die van de andere kosten voor levensonderhoud. Stellen we 1970 op 100, dan is het prijsbeeld voor 1983 globaal: kosten levensonderhoud 230, voedingsmiddelen 190, andere kosten levensonderhoud 250. In deze zin draagt de landbouw bij aan de bestrijding van de inflatie.

De relatief gunstige positie van de Nederlandse landbouw staat echter aan verschillende *bedreigingen* bloot:

- onze concurrenten zitten niet stil en diverse afzetmarkten vertonen tekenen van verzadiging; om onze marktpositie vast te houden of te versterken, de werkgelegenheid in de agrarische sector zo goed mogelijk te handhaven en het inkomen van boer, tuinder en werknemer in de toeleverende en verwerkende industrie op peil te houden, is bij voortduring verlaging van de kostprijs, verbetering van de kwaliteit en vernieuwing van produkten en processen noodzakelijk;
- verschillende concurrerende landen, zowel in de EG als daarbuiten, voeren hun research-inspanningen op, waarbij vooral een versterking van het meer fundamentele onderzoek opvalt (biotechnologie, genetische manipulatie, immunologie, en andere gebieden);
- wij hebben een geringe landoppervlakte, weinig zonne-energie en weinig eigen grondstoffen; om onze positie te handhaven zullen we onze sterke punten - kennisintensieve landbouw, produkten met veel know-how en een hoge toegevoegde waarde - moeten uitbuiten;
- een verder opvoeren van de produktiviteit wordt bedreigt door een overbelasting van het systeem, in het bijzonder van bodem en grondwater; aanpassingen in de bedrijfsvoering in kwetsbare gebieden lijken onontkoombaar;
- de modernisering in het niet-agrarische bedrijfsleven en de huishoudens gaat door, de arbeidstijden buiten de landbouw worden korter, de arbeidsomstandigheden aldaar worden verbeterd; boer, boerin, tuinder en werknemer zullen met hun tijd mee willen gaan en de kans moeten krijgen zich opgenomen te blijven voelen in de maatschappij.

Zoals op de recent door het Koninklijk Genootschap voor Landbouwwetenschap en het Nederlands Instituut van Landbouwkundig Ingenieurs georganiseerde Landbouwdag nog eens nadrukkelijk naar voren is gekomen, moet de Nederlandse landbouw om te overleven bij voortduring moderniseren en innoveren. In dat *innovatieproces* vormt het onderzoek - incl. het onderzoek van de LH - een onmisbare schakel.

De LH staat voor de uitdaging een zo groot mogelijke bijdrage te leveren tot het waarnemen en oplossen van de problemen en het benutten van de kansen van de landbouwsector in zijn diverse schakeringen. Gelet op het feit dat het onderzoek van de LH thematisch en programmatisch ook wordt beïnvloed door de onderwijsbehoeften, is de consequentie

dat we aan de LH zowel fundamenteel als strategisch als toepassingsgericht onderzoek zullen aantreffen. Wat dat betreft verschilt de situatie voor het LH-onderzoek weinig met die van de landbouwinstituten. Maar de LH heeft daarbij mijns inziens een specifieke opdracht, namelijk om met name het basiskennisvermeerderende en het risicovolle en nieuwe mogelijkheden verkennende onderzoek voldoende tot hun recht te doen komen. Daarnaast acht ik voor het welslagen van de opdracht van de LH een nauwe wisselwerking met de gebruikers van de onderzoekresultaten en een goede taakverdeling en samenwerking met andere onderzoekinstellingen en universiteiten noodzakelijk.

Ter verduidelijking van mijn bedoelingen wil ik U een drietal voorbeelden geven. Het eerste op het gebied van de informatietechnologie, het tweede op het gebied van de plantaardige produktie en het derde op het gebied van de dierlijke produktie.

Onze samenleving wordt gekenmerkt door een sterke toename van de complexiteit van problemen en groeiende stromen informatie. Zeer veel gegevens komen beschikbaar die hanteerbaar moeten zijn en blijven voor de gebruikers. Goede informatie en optimale verwerking daarvan zijn meer dan ooit noodzakelijk. Hierbij is het gebruik van *nieuwe informatietechnologieën* zoals deze mogelijk zijn geworden door de ontwikkeling van computers, optische glasvezels en communicatiesatellieten onontbeerlijk. Deze moderne hulpmiddelen zullen in onze maatschappij ongetwijfeld een grote vlucht nemen, en het landbouwkundig onderwijs en onderzoek zullen hierop moeten inspelen. De regering heeft bij de Staten-Generaal een informatica-stimuleringsplan ingediend waarbij tevens een stimuleringsplan van het Ministerie van Landbouw en Visserij is gevoegd. In dit landbouwplan is ook de Landbouwhogeschool meegenomen. In het 'Ontwikkelingsplan 1985-1989' geeft de Landbouwhogeschool aan dat zij zeer binnenkort haar voornemens in een beleidsnota zal vastleggen. Ik verwacht dat in deze nota zowel stimulering van het informatica-onderwijs en -onderzoek als van de toepassingen van de informatica-mogelijkheden in de landbouwwetenschappen aan de orde zullen komen. Tevens is het gewenst dat de samenwerking met de landbouwkundige instituten en proefstations en het overig agrarisch onderwijs hierin gestalte krijgt.

Een ander voorbeeld betreft de samenwerking in het onderzoek op het terrein van de *bodembioologie* en de *genetische manipulatie in de plantenveredeling*; twee sectoren waarin zich de laatste jaren diverse vraagstukken en nieuwe ontwikkelingen aftekenen. Juist omdat hierbij het fundamentele en meer toepassingsgerichte onderzoek goed op elkaar moeten aansluiten, is een doelmatige regeling van de onderzoekorganisatie van groot belang. Een goede aanzet daartoe voor het bodembioologisch onderzoek is de vorming van een groep van onderzoekers uit instituten en universiteiten, die zowel naar het NRLO-bestuur als naar het BION-bestuur functioneert. En voor het onderzoek van de genetische manipulatie is de samenwerking van drie LH-vakgroepen, drie universitaire vakgroepen en drie DLO-instituten in één coördinatiecommissie, die gezamenlijk en in nauw overleg met de kwekersorganisaties het noodzakelijke onderzoek op gang brengen, een stap in de goede richting.

Het derde voorbeeld dat ik wil noemen ligt binnen de sector dierlijke productie en betreft het *immunologisch* en *dierbiotechnologisch onderzoek*. Voor deze voor de landbouw en het landbouwkundig onderzoek belangrijke gebieden zijn recent masterplannen opgesteld. Deze masterplannen bevatten drie hoofdelementen:

- een visie op de wenselijke hoofdlijnen van het toekomstige Nederlandse onderzoek (tegen de achtergrond van de maatschappelijke en wetenschappelijke betekenis van de nieuwe ontwikkelingen op het desbetreffende gebied en de Nederlandse positie in het internationale forum);
- een voorstel voor taakverdeling en samenwerking tussen Landbouwhogeschool, Fakulteit der Diergeneeskunde en instituten voor landbouwkundig onderzoek bij de uitvoering van het onderzoek (daarbij rekening houdend met de specifieke taakopdracht van ieder der participanten en de wenselijkheid zwaartepunten van voldoende omvang en kwaliteit te vormen);
- en een voorstel voor de personele en materiële voorzieningen, die nodig zijn om tot een adequate uitvoering van het onderzoek te komen (daarbij optimaal gebruik makend van reeds aanwezige en door herallocatie vrij te maken middelen).

Dergelijke strategische plannen vormen belangrijke bouwstenen voor het door de NRLO nagestreefde doel tot afspraken over koers, taakverdeling en capaciteitsinzet tussen participanten in het landbouwkundig onderzoek te komen. Het verheugt mij dat de Landbouwhogeschool zo intensief aan het opstellen van de masterplannen heeft deelgenomen. De uitdaging ligt er om ook voor andere sectoren in het landbouwkundig onderzoek deze werkwijze op te pakken en tot een succes te maken.

LANDBOUW ALS BEHARTIGING VAN BELANGEN VAN LANDSCHAP, NATUUR EN MILIEU, BOS EN OPENLUCHTRECREATIE

Dames en Heren,

Tot nu toe heb ik gesproken over landbouw in de zin van het voortbrengen van grondstoffen, voedingsmiddelen en sierteeltprodukten. Maar landbouw is uitdrukkelijk meer. Landbouw omvat ook behartiging van belangen van landschap, natuur en milieu, bos en openluchtrecreatie.

Eigenlijk is het niet zo vreemd dit deel van mijn betoog te beginnen met een enkele opmerking over het *landschap*. Er zijn weinig landen in de wereld, waar op een zo kleine oppervlakte zoveel verscheidenheid aan landschapstypen is te onderscheiden. Voorts is er sprake van een voortdurende ontwikkeling en wederzijdse beïnvloeding van mens en landschap. Het is dus zaak ons in de planvormingsfase ten behoeve van de inrichting van het landelijk gebied een helder beeld te verschaffen van het landschap en haar bewoners. Veel gebeurt daar al aan. Een gerichte analyse zal moeten uitmaken of de huidige activiteiten van het onderzoekveld (instituten en LH-vakgroepen) voldoende inspelen op een dergelijke vraagstelling; de dreigende vervlakking van het landschap dient zo veel mogelijk te worden tegengegaan.

Naast een zorgvuldig omgaan met ons landschap past een indringende aandacht voor de *milieuproblematiek*. Land- en tuinbouw zijn behalve veroorzaker ook slachtoffer daarvan. Hierbij valt te denken aan de bodemvervuiling met bijvoorbeeld zware metalen van kunstmest, mengvoeders en zuiveringsslib. Verder bedreigt de verontreiniging van het oppervlaktewater speciaal de tuinbouw en is de sterk toegenomen onttrekking van grondwater t.b.v. de drinkwatervoorziening een directe concurrentie voor de landbouwproductie op de hogere gronden.

Daartegenover staan de milieuproblemen die de landbouw op het ogenblik zelf veroorzaakt: de aantasting van de bodemvruchtbaarheid en plaatselijk ook van andere componenten van het produktiemilieu,

grondwaterverontreiniging door overbemesting en gebruik van chemische middelen bij de gewasbescherming, en luchtverontreiniging door ammoniakemissies uit mest van de intensieve veehouderij. De landbouw bijt hier om zo te zeggen zichzelf in de staart.

En diezelfde landbouw heeft samen met de verstedelijking en industrialisatie van ons land tot een enorme verarming van *flora en fauna* geleid. Recent hebben Westhof en Weeda hier opnieuw op gewezen en onlangs adviseerde de Natuurbeschermingsraad tot uitbreiding van het aantal beschermende planten en dieren, waarbij de zorg zich ook tot de biotoop zou moeten uitstrekken.

Het is een somber beeld dat ik u schets. Toch blijkt men bij LH, instituten en universitaire vakgroepen niet bij de pakken neer te zitten. Het terugwinnen van natuurwaarden, niet alleen in de 'bonte berm', wordt als uitdaging ervaren. Kennis over de levensgemeenschappen, hun aanpassingsvermogen en over de biotopen blijkt steeds meer een voorwaarde te zijn voor een verantwoorde keuze over aard en intensiteit van het beheer. Dit vraagt nog heel wat speurwerk, zeker ook wanneer vraagstukken met een internationale reikwijdte aan de orde zijn. Ik denk voor Nederland aan het begrazingsonderzoek, en in internationaal verband aan het veiligstellen van fourageer- en overwinteringsgebieden langs de vogeltrekroutes, en aan de bescherming van de wetlands als ecosysteem.

Ook voor wat betreft de milieuproblematiek is er de laatste jaren veel in gang gezet ter verbetering van de situatie, zowel wetgevende arbeid als onderzoek; dit laatste mede ter onderbouwing van het beleid. Ik heb grote waardering voor de wijze waarop nu in het kader van de voorwaardelijke financiering van onderzoek aan de LH een programma "milieuonderzoek" van de grond is getild: hier zijn de vele betrokken vakgroepen zich bewust geweest van de noodzaak om de samenhang te zoeken in de processen die zich in bodem, water en lucht voordoen als gevolg van menselijk handelen.

Ik heb begrepen dat de openhartige discussies over het concept in verschillende coördinatiecommissies een positieve invloed hebben gehad op het uiteindelijke voorstel, en dat dit tevens de samenwerking tussen de LH-vakgroepen en instituten op verwante deel terreinen heeft versterkt. Ik juich dit toe, omdat het de kwaliteit van het onderzoek vergroot en

daarmee tevens beleid en praktijk voorziet van een verantwoord resultaat.

In ons land is het *bosareaal* in de laatste eeuw aanzienlijk uitgebreid. De circa 300.000 ha is echter nog gering ten opzichte van de oppervlakte in vele andere landen. In het Meerjarenplan Bosbouw dat binnenkort verschijnt, wordt een overheidsbeleid gepresenteerd dat inspeelt op de specifieke multifunctionele rol die het bos in ons dichtbevolkte land vervult. De behoefte aan onderzoek richt zich volgens de NRLO Programma-adviescommissie Bossen eveneens op die verschillende gebruiksfuncties, juist in verband met het te voeren beheer. De Dorschkamp en het RIN zijn gezamenlijk al op weg om de ontwikkeling van natuurwaarden bij bepaalde beheersvormen in bosreservaten te onderzoeken. Het komt mij voor dat de LH voor bepaalde aspecten van dit bosecologisch onderzoek een waardevolle bijdrage zou kunnen leveren.

Het Meerjarenplan Bosbouw geeft, naast bosbouw met een volledige produktiefunctie, ook ruimte aan bosbouw met een gecombineerde doelstelling van hoge natuurwaarde en een beperkte houtproduktie. Men kan hierbij denken aan begrazing, variabele dunning en meer inspelen op natuurlijke processen. Voor beide typen is het boseconomisch en rationalisatie-onderzoek van essentieel belang voor de te kiezen bedrijfs- en beheersvorm. Ik stel mij voor dat over dit actuele onderwerp een masterplan voor onderzoek wordt ontwikkeld in coördinatiecommissieverband, waarin de afspraken over inhoud, fasering, taakverdeling en samenwerking worden vastgelegd.

Recreanten zijn belangrijke gebruikers van het landelijk gebied. Het ziet er naar uit dat bij de toenemende vrije tijd van de mensen, de behoefte aan *vrije tijdsbesteding in het landelijk gebied* belangrijker zal worden. Dit vergt goede recreatieve voorzieningen en eventueel aanpassingen in inrichting en beheer van het landelijk gebied. Studies over onder meer recreatiebehoefte en vrijetijdsgedrag zijn daartoe nodig.

De LH heeft al vroegtijdig ingezien dat ondersteuning van een dergelijke ontwikkeling door onderzoek essentieel is: negen vakgroepen sloten zich aaneen in de WUBse Werkgroep Recreatie. Het staat voor mij vast dat de LH een stimulerende rol zal kunnen vervullen bij de verdere uit-

bouw van het recreatie-onderzoek van de participanten in de NRLO. Goede programmering en coördinatie van onderzoek zijn dan van groot belang. Op verzoek van de Minister van Landbouw en Visserij zal de NRLO hem hierover binnenkort adviseren.

LANDBOUW ALS MAATSCHAPPELIJK GEÏNTEGREERDE ACTIVITEIT OP LANGE TERMIJN

Dames en Heren,

In het voorgaande heb ik stilgestaan bij een aantal ontwikkelingen en onderzoekbehoefte van de Nederlandse landbouw; landbouw zowel in de zin van produktie en verwerking van agrarische produkten ten behoeve van de consument, als in de zin van behartiging van belangen van natuur, milieu, landschap, bos en openluchtrecreatie. Ik heb tot nu toe een enigszins gescheiden behandeling gevolgd. Dat lijkt me ook legitiem omdat goed zicht op de afzonderlijke belangen van veel waarde is. Maar het is mijn vaste overtuiging dat daarmee voor de toekomst niet volstaan kan worden. Indien wij willen voorkómen dat de mens en andere levende organismen in de knel komen, zullen we in toenemende mate op een veelzijdig behoeftenpatroon en uiteenlopende interdependencies attent moeten zijn. Een systeembenadering waarbij de aandacht voor een bepaalde component gepaard gaat met aandacht voor de relatie van die component tot andere componenten in het grotere geheel is noodzakelijk.

De uitdaging die mijns inziens voor ons ligt is om de landbouw - in de door mij gehanteerde ruime betekenis van dat begrip - te ontwikkelen tot een maatschappelijk geïntegreerde activiteit op lange termijn, waarbij een synthese gevonden wordt tussen diverse uiteenlopende belangen. Wederzijdse afstemming tussen efficiënte produktie en verwerking enerzijds en de belangen van natuur, milieu, landbouwhuisdier en landschap anderzijds zal noodzakelijk zijn; tussen belangen van natuur- en milieu-beheer enerzijds en recreatie anderzijds zal in diverse situaties een evenwicht moeten worden gevonden; sociale dimensies behoeven evenzeer als economische onze attentie; naast producent en verwerker zal de consument de volle aandacht moeten krijgen; en naast de Nederlandse landbouw zullen de belangen van andere landen en in het bijzonder de derde wereld aan bod moeten komen.

De voor ons liggende problematiek is uitermate complex. Een bijdrage

door het onderzoek van de LH voor het vinden van de goede wegen is zeer welkom. Uiteraard ben ik me er van bewust dat naast onderzoek ook andere activiteiten moeten worden ondernomen om problemen op te lossen. Soms zal onderzoek niet verder kunnen reiken dan de problemen te verhelderen en verborgen dimensies bloot te leggen. In andere gevallen zal het onderzoek beleidsalternatieven kunnen formuleren en de consequenties van die alternatieven aangeven. Dergelijk beleidsruimte vergrotend onderzoek acht ik van grote waarde.

Ik zal daar thans wat nader op ingaan voor achtereenvolgens de probleemgebieden: landbouwproductie in relatie tot natuur, milieu en landschap; welzijn landbouwhuisdieren; voeding; werkgelegenheid en derde wereld.

Landbouwproductie in relatie tot natuur, milieu en landschap.

Op het gebied van de wederzijdse afstemming tussen landbouwproductie en de belangen van natuur, milieu en landschap zijn er vele probleemvelden die onze aandacht vragen. Over mestoverschotten en chemische middelen sprak ik reeds. Ook branden u wellicht de woorden "zure regen" op de lippen. Ik wil daar vandaag aan voorbijgaan omdat er de laatste tijd reeds veel over is geschreven en het onlangs verschenen NRLO "Onderzoekplan zure regen" u bekend zal zijn. In elk geval is uit dit plan duidelijk dat de LH op verschillende onderdelen van het programma een belangrijke inbreng kan hebben.

Wel wil ik graag hier een voorbeeld noemen van onderzoek naar landbouw met verbrede doelstellingen, waarin niet naar sectorale, maar naar geïntegreerde oplossingen wordt gezocht. Dit *'geïntegreerde landbouw'*-onderzoek beoogt economische, sociale en milieudoelstellingen te verbinden, en dus de problemen van overproductie, overbemesting, energie-intensiteit en arbeidsuitstoot in hun samenhang tot oplossing te brengen. Het Landbouw-Economisch Instituut, het Rijksinstituut voor Natuurbeheer en de Vakgroep Milieubiologie van de Rijksuniversiteit Leiden, bijeengebracht door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeeringsbeleid, voerden de studie uit. In het onderzoek werd als randvoor-

waarde gesteld dat er geen belangrijke verhoging van de overheidsbijdragen zou mogen plaatsvinden en geen scherpere regelgeving dan thans zou worden geïntroduceerd.

In de sfeer van het EG-markt- en prijsbeleid wordt als optie aandacht geschonken aan een combinatie van twee maatregelen: hogere importheffingen op veevoedergrondstoffen en lagere exportrestituties voor landbouwprodukten; in het nationale loon- en prijsbeleid aan een lastenverschuiving van arbeid naar energie, grond- en hulpstoffen. Voor de landinrichting wordt in overweging gegeven meer streekeigen oplossingen na te streven en de beheers- en onderhoudsovereenkomsten voor natuur- en landschapsbescherming soepeler toe te passen.

Bij de voortzetting van de studie door de Rijksplanologische Dienst is het accent gelegd op de lange termijn gevolgen bij verschillende varianten van produktiebeperkende maatregelen in de landbouw.

Een ander, meer op de directe bedrijfsvoering gericht onderzoek naar de combinatie van produktie- en natuurfunctie betreft het onderzoeksprogramma '*aangepaste landbouw*', dat zeven instituten in een samenwerkingsverband onder de naam COAL uitvoeren in veenweidegebieden en op de zandgronden. Door die gezamenlijke inzet van instituutscapaciteit en de financiële ondersteuning van alle elf provincies en het rijk zal ook dit onderzoek bouwstenen kunnen aandragen voor een landbouwbeleid dat meer rekening houdt met natuur- en landschapswaarden. Helaas beziet de LH dit van de zijlijn, ofschoon de belangstelling van LH-zijde voor deze problematiek wel degelijk bestaat, zoals uit de onderzoekprioriteitsstelling in het ontwikkelingsplan 1985-1989 blijkt. Hier ligt dus een duidelijke uitdaging.

Als ik mij deze beide voorbeelden nogmaals voor ogen haal, zie ik als cruciaal punt de vraag welke ontwikkelingsgang in financieel-economisch opzicht de landbouw in gebieden met hoge natuur- en landschapswaarden op langere termijn zou kunnen doormaken. De bedrijfs- en beheersmodellen die in COAL-verband worden opgezet kunnen een aanzet tot de beantwoording van die vraag zijn. Het komt mij voorts voor dat ook het (agrarisch) beheer van de bezittingen van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten leerzame elementen bevat,

daar dit beheer een dynamisch karakter en een grote gevarieerdheid heeft. We zouden moeten weten of er bepaalde oorzaken zijn (wellicht juridische, wellicht maatschappelijke) waardoor deze vonk niet of onvoldoende kan overslaan naar regio's en bedrijven waar de hoge natuur- en landschapswaarden evenzeer een aangepaste vorm van landbouwbedrijfsvoering rechtvaardigen. Ik acht de LH in staat een analyse hierover te verrichten.

Spanningen tussen landbouwproductie en andere belangen doen zich ook voor in de *stadsranden*, die zich in de laatste decennia vaak sprongsgewijs verplaatsen in het agrarisch gebied. De planologische onzekerheid vermindert bij de boer en tuinder begrijpelijkerwijs de lust tot investeren in hun bedrijf, en zal daarmee de bedrijfsresultaten beïnvloeden. Daarnaast bestaat er behoefte om in de stadsrandzones natuurbeleving, groene hobbies, sport en recreatie een plaats voor de stedeling te geven. Om tot een verantwoorde afweging tussen dergelijke voorzieningen en het handhaven van agrarische bedrijvigheid of tot een combinatie van beide te komen, zal het onderzoekveld een aantal alternatieven kunnen aanreiken aan bestuurders van gemeenten en gewesten en ook aan de rijksoverheid. De NRLO-Contactcommissie voor Onderzoek in Stadsranden verzette reeds veel werk om de onderzoeksvragen te formuleren. Het komt er nu op aan in een masterplan de afspraken voor het benodigde onderzoek, de keuze van de gebieden en de wenselijke wijze van werken aan te geven. Ik kan mij goed voorstellen dat naast instituten ook de LH een zinvolle bijdrage aan een dergelijk plan zou kunnen leveren.

Dames en Heren,

Kijk op het *landelijk gebied*, dat betekent meer dan een pittoresk doorkijkje naar een groene weide met één grootvee-eenheid per hectare en een opmerkelijke verscheidenheid aan plantesoorten. Kijk op het landelijk gebied, dat vraagt inzicht en visie op technisch-economische, maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkelingen in de komende jaren; en voorts vraagt het verwerven van die kijk vertrouwen in de juistheid van te nemen besluiten en in de mogelijkheden tot verwezenlijking daarvan.

Nu kan naar mijn mening de nieuwe Landinrichtingswet heel goed worden gezien als instrument om aan die visie gestalte te geven; en daarbij vormt het onderzoek dat het landelijk gebied tot onderwerp heeft de bron voor dat vertrouwen dat ik noemde.

De nieuwe landinrichtingswet (die binnenkort nog door de Eerste Kamer wordt behandeld) heeft een bredere doelstelling dan de op het agrarisch grondgebruik gerichte Ruilverkavelingswet 1954. De veranderde functie van het landelijk gebied en de wettelijke verplichting om de gevolgen van de landinrichting behalve voor de economische toestand en de leef- en werkomstandigheden, ook voor natuur, milieu en landschap te beschrijven, geven ook een ander karakter aan het noodzakelijke onderzoek. Vooral de sectorgerichte adviezen en de evaluatie van de plannen vragen onderbouwing door onderzoek. Van belang is ook dat naast de sectoradviezen een samenhangende visie op de inrichting van het landelijk gebied wordt ontwikkeld, die de hele range van instandhouding, herstel en nieuwe vormgeving omvat. Voor specifieke onderdelen, zoals bijvoorbeeld waterkwaliteit, openluchtrecreatie en verkeer, en ook op het terrein van planvorming en planning bij herinrichtingsprojecten, zouden LH-vakgroepen hun deskundigheid zeker kunnen inzetten en daarmee een bijdrage leveren aan een verbeterde kijk op het landelijk gebied. Een en ander vraagt vanzelfsprekend nadere afstemming met de betrokken beleidsdirecties en met de instituten die reeds onderzoek ten behoeve van landinrichting verrichten.

Welzijn Landbouwhuisdieren

De maatschappelijke aanvaardbaarheid van bepaalde produktietechnieken in de landbouw vormt de laatste jaren in toenemende mate onderwerp van discussie. Een duidelijk voorbeeld betreft de wijze van houden van dieren in de veehouderij. We mogen vaststellen dat de landbouwwereld op de zich ontwikkelende problemen in die sector vroegtijdig attent is geweest. Reeds bijna 10 jaar geleden verscheen de NRLO-studie 'Veehouderij-welzijn dieren'. Vertegenwoordigers uit landbouwbedrijfsleven, Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren, overheid en onderzoekswereld brachten het rapport in intensief overleg tot stand. Het was het eerste nationale, en ook internationale, rapport

waarin de problematiek van het welzijn der landbouwhuisdieren zo uitvoerig werd geanalyseerd en de relatie met in onderzoek te nemen vraagstukken zo systematisch werd aangegeven. Sindsdien is heel wat gebeurd. De overheid besteedt thans op jaarbasis circa 5 miljoen gulden aan welzijnsonderzoek. En het landbouwbedrijfsleven stelde, via het daartoe gestichte Fonds Welzijn Landbouwhuisdieren, inmiddels een bedrag van meer dan 6 miljoen gulden voor het welzijnsonderzoek beschikbaar.

Ik kan daarbij vaststellen dat de Landbouwhogeschool een belangrijke bijdrage aan de oplossing van de welzijnsvraagstukken levert. Teneinde het onderwijs en onderzoek te versterken, stelde de LH, na een verzoek van de NRLO daartoe, een hoogleraar ethologie aan. Thans vormt het onderzoek naar de grenzen van het adaptatievermogen van landbouwhuisdieren en naar de gevolgen van overschrijding ervan (stress) een zwaartepunt. De meer fundamentele studies naar de basale behoeften, het doen van keuzen door dieren en de abnormale gedragingen passen bij uitstek binnen de LH.

Ondanks dat in de afgelopen jaren een forse toename van kennis is gerealiseerd en er op enkele terreinen perspectieven naar praktische oplossing zijn geopend, moet ik vaststellen dat er op diverse terreinen nog ernstige knelpunten bestaan, zoals op het gebied van de leghennen op batterijen en de aangebonden zeugen.

De uitdaging waarvoor wij ons geplaatst zien is enerzijds scherper inzicht te krijgen in de welzijnsbehoeften en -problemen van de landbouwhuisdieren en anderzijds systemen van veehouderij te ontwikkelen die beter dan de huidige met die behoeften van de dieren rekening houden en tevens bedrijfseconomisch acceptabel zijn. Ik verwacht van de LH een bijdrage terzake.

Voedsel en Voeding

Het is te voorzien dat het gehele complex van productie, bewerking, distributie en consumptie van voedsel, snelle veranderingen zal blijven ondergaan onder invloed van nieuwe technologieën en zich wijzigende leef- en voedingsgewoonten.

De Europese Commissie heeft reeds uitgesproken dat verbetering van de kwaliteit van het voedselpakket één van de hoofdlijnen van het gemeenschappelijk voedselbeleid zal zijn. De uitwerking van deze doelstelling is echter pas mogelijk indien bekend is welke criteria moeten worden gehanteerd voor het vaststellen van kwaliteit, en indien bekend is welke consequenties de te stellen kwaliteitseisen zullen hebben voor de kostprijs en de afzetmogelijkheden.

Ook zal het voedselbeleid (Food Policy) een duidelijke relatie moeten hebben tot het voedingsbeleid (Nutrition policy). Steeds meer rijpt het inzicht dat vraagstukken m.b.t. voedsel en voeding alleen adequaat kunnen worden aangepakt als zij worden beschouwd als onderdeel van de keten die loopt vanaf de primaire produktie tot aan de consument. In het verleden is vaak te sterk gekeken vanuit de positie van de producent (producer push). In de toekomst zal veel meer aandacht moeten worden besteed aan de wensen van de markt en de consument, de achtergronden van deze wensen en de beïnvloedbaarheid daarvan (consumer pull).

De recent in Nederland verschenen 'Nota Voedingsbeleid' en het NRLO-rapport 'Visies op Voedingsonderzoek' signaleren in belangrijke mate gelijksoortige ontwikkelingen.

Met het oog hierop zullen nationale en internationale onderzoekprogramma's op het gebied van voedsel en voeding zich dienen te richten op een drietal terreinen.

In de eerste plaats, en meer dan tot nu toe, het voedingsgedrag van de consument, de achtergronden daarvan en de gevolgen voor zowel produktie als gezondheid. In de tweede plaats de samenstelling van het voedselpakket en de afzonderlijke componenten daarvan, zowel in positieve als in negatieve zin, ook in relatie tot bewaring, verwerking en bereiding.

In de derde plaats de relatie tussen factoren in de primaire produktie van voedingsmiddelen en de objectieve en subjectieve kwaliteit.

De Landbouwhogeschool heeft de wetenschappelijke disciplines in huis om een belangrijke bijdrage aan dit voedsel- en voedingsonderzoek te leveren. Ik constateer met voldoening dat er reeds enkele initiatieven

zijn genomen om deze kennis en kunde in te zetten in multidisciplinaire programma's binnen de Faculteit, in nationaal en in Europees verband.

Werkgelegenheid

Op economische gronden is een verdere daling van de werkgelegenheid in de primaire produktie te verwachten als gevolg van onder meer de invloed die de toepassing van de micro-elektronica op uitrusting en werk-methodes in de land- en tuinbouw zal hebben. De ontwikkeling van arbeidsbesparende technologieën wordt gestimuleerd door de toenemende concurrentie die de Nederlandse landbouw op de huidige exportmarkten ondervindt. Bovendien, wanneer men uitgaat van efficiency-normen bij de huidige stand van de techniek, blijkt dat de thans in de landbouw aanwezige arbeid groter is dan de arbeidsbehoefte volgens die normen. De afvloeiing van arbeid uit de landbouw zal echter worden afgeremd door de geringe mogelijkheden voor werk buiten de landbouw.

Om vraag en aanbod op de arbeidsmarkt meer in sociaal aanvaardbaar evenwicht te brengen wordt op nationaal niveau met name het instrument arbeidsduurverkorting gepropageerd. Een groter deel van de reële welvaartstoename in ons land zal dus worden gebruikt voor het scheppen van banen ten koste van het reëel beschikbaar inkomen per arbeidsplaats. Door verdere stijging van de lasten van collectieve voorzieningen en inkomensoverdrachten zal voor de bedrijven de stijging van de arbeidskosten per uur doorgaan en daarmee de druk in de richting van arbeidsbesparende technische vooruitgang.

De vraag dringt zich op of er alternatieven te ontwikkelen zijn die meer werkgelegenheid in de agrarische sector vasthouden en welke de consequenties van dergelijke alternatieven zouden zijn. Hoe de invloed op de werkgelegenheid zal zijn van nieuwe technologieën (biotechnologie, informatietechnologie) valt moeilijk nauwkeurig te voorspellen. Naar het zich laat aanzien zal de voortgaande technologische ontwikkeling tot een verdere vermindering van de arbeid in de produktielandbouw leiden met daartegenover een zekere groei in een aantal dienstverlenende sec-

toren. Meer inzicht is nodig in de mogelijkheden om te bewerkstelligen dat de som van beide positief zal zijn.

Een tweede probleemveld dat zich in het kader van de werkgelegenheidsproblematiek aandient is de vraag of, naast op behoud van concurrentiekracht en efficiency gerichte produktielandbouw, de landbouw van betekenis kan zijn voor een zinvolle levensvulling van het grote aantal werklozen, arbeidsongeschikten en gepensioneerden in onze samenleving. Velen van hen lijken en blijken geïnteresseerd in het bezig zijn met groene activiteiten. Deze groepen zouden uit deze activiteiten niet primair een financieel inkomen hoeven te verwerven. Veeleer gaat het hier om psychisch inkomen. In dit kader pleitte Prof. Röling op de Landbouwdag 1984 voor een tweede spoor naast het huidige landbouwbeleid.

Door scenario-studies zou kunnen worden aangegeven in welke mate en op welke wijze de landbouw de consequenties van dergelijke maatschappelijke ontwikkelingen zou kunnen opvangen.

Hoewel deze problematiek vooral wordt gesignaleerd als aandachtsveld van de sociale wetenschappen van de LH, kan ze niet los worden gezien van mogelijke ontwikkelingen in het technologische landbouwkundig onderzoek. Multidisciplinaire samenwerking binnen de LH en tussen LH en andere onderzoekinstellingen bij het overzetten van beleidsvragen in kennis of in nieuwe onderzoekvragen is mijns inziens dan ook een noodzakelijke voorwaarde.

Ontwikkelingslanden

In de geïndustrialiseerde landen werkt nu nog ongeveer 10% van de beroepsbevolking in de landbouwproductiesector. In de ontwikkelingslanden moet echter het grootste deel van de werkende bevolking een bestaan in de landbouw vinden. Ontwikkeling van de landbouw is bovendien niet alleen van belang voor de agrarische bevolking, maar vervult een sleutelrol bij de ontwikkeling van de gehele maatschappij in ontwikkelingslanden.

De problemen waarvoor de ontwikkelingslanden zich zien gesteld zijn gigantisch. Ook al is er de laatste jaren in verschillende landen aanzien-

lijke vooruitgang in de verhoging van de landbouwproductie, o.a. door veredeling en watervoorziening, geboekt. De bevolking van de ontwikkelingslanden zal, naar verwachting van de Wereldbank, toenemen van circa 3,6 miljard nu tot circa 8,4 miljard in het jaar 2050. De bevolkingsgroei zal leiden tot verscherping van de armoede en de onzekerheid over de beschikbaarheid van voedsel tegen redelijke prijzen. De druk van werklozen en landlozen op de sociale en politieke instellingen in de ontwikkelingslanden zal toenemen. En het toch al wankel evenwicht tussen milieu en mensen dreigt in verschillende ontwikkelingslanden geheel ontregeld te worden.

De voedselvoorziening en de economische ontwikkeling van het platteland in de derde wereld is afhankelijk van de vergroting van de produktiviteit. Om dit te bewerkstelligen zijn diverse activiteiten noodzakelijk. De onderlinge afstemming van deze activiteiten vraagt meer en meer de aandacht. Zo zal de invoering van nieuwe technologie moeten aansluiten bij bestaande produktiesystemen en aanwezige ecosystemen en kunnen produktiviteitsverbeterende acties slechts hun volledige maatschappelijke rendement hebben indien ze worden ingepast in historisch gegroeide of specifieke regionale en maatschappelijke situaties.

De prioriteiten en speerpunten van de landbouw in de derde wereld moeten in de context van de algehele maatschappelijke ontwikkeling worden ondersteund door onderzoek dat in het bijzonder de samenhangen op de verschillende terreinen (technisch, economisch, etc.) en niveaus (regionaal, nationaal, internationaal) zoveel mogelijk in beschouwing neemt. Het grootste deel van dit onderzoek, zeker op het niveau van bedrijven en regio's, zal het meest doelmatig in het land zelf en door eigen onderzoekers kunnen plaatsvinden.

Toch ligt ook hier een belangrijke opdracht voor het onderzoek van de LH, daarbij zorgdragend voor de nodige integratie met onderwijs en voorlichting. Een verdere internationalisering van de LH vraagt, voor een goede taakvervulling, een scherpe inschatting van eigen beperkingen en mogelijkheden. Het voorwaardelijke financieringsvoorstel 'Maatschappelijke aspecten van landbouwontwikkeling in ontwikkelingslanden' is er, voor wat betreft het onderzoek, een goed voorbeeld van dat

de LH zich dat bewust is.

Een tweede probleemveld dat ik in verband met de derde wereld wil noemen, betreft de mate waarin het (inter)nationale landbouw- en handelsbeleid bijdraagt dan wel afbreuk doet aan het verbeteren van de voedselsituatie in de wereld.

Het inzicht in de samenhangen tussen demografische, sociale, economische en landbouwkundige ontwikkelingen en de beïnvloeding daarvan door handelspolitiek en landbouwbeleid is nog gebrekkig, en dat is niet zo verwonderlijk. Enerzijds zijn er voorbeelden van landen waarbij de internationale concurrentie de inkomensontwikkeling heeft gediend. Anderzijds zijn er aanwijzingen dat specialisatie, bijvoorbeeld als gevolg van natuurlijke verschillen in aanwezige grondstoffen, wordt overschaduwed door de steeds verbredende technologische kloof tussen arme en rijke landen. Tot nog toe zijn de effecten van het nationale en EG-landbouwbeleid op de landbouwontwikkeling in de derde wereld en de wereldvoedselvoorziening onvoldoende bekend om de basis te kunnen vormen voor het systematisch ombuigen van het huidige beleid. Onderzoek naar de landbouwkundige en maatschappelijke uitgangspunten voor een rechtvaardiger internationale orde verdient alle aandacht, juist ook van de LH. Een kritische analyse van het landbouwbeleid is ook nodig, omdat het gevoerde beleid in de EG heeft geleid tot financiële lasten, die niet langer aanvaardbaar worden geacht en tot de produktie van overschotten, die door andere agrarische landen niet in dank worden afgenomen. Dat zijn dringende zaken, die op redelijk korte termijn om een oplossing vragen. Het gaat er daarbij om de oplossingen niet te zoeken in maatregelen, die het voor de derde wereld moeilijker zullen maken de eigen voedselvoorziening te verbeteren.

BESTUURLIJKE EN ORGANISATORISCHE ASPECTEN

In het voorgaande heb ik reeds enige bestuurlijke en organisatorische punten, die van belang zijn voor het onderzoek van de LH aangestipt. Ik wil daar thans verder op ingaan.

Brede opstelling

We leven in een tijd van krimpende overheidsbudgetten, heroverwegingen, bezuinigingen en taakverdeling en concentratie. En ook in de komende jaren staan we voor de noodzaak doelmatig met de overheidsmiddelen om te springen. De vraag dringt zich dan op of we voort moeten gaan met de dubbele opstelling in het landbouwkundig onderzoek. En met dubbele opstelling bedoel ik dan het bestaan van - om enkele voorbeelden te noemen - een instituut voor bodemvruchtbaarheid naast een vakgroep bodemkunde en bemestingsleer, naast de op plantenziekten gerichte vakgroepen een instituut voor plantenziektenkundig onderzoek en een instituut voor veevoedingsonderzoek naast een vakgroep veevoeding.

Moeten we terug naar de situatie anno 1918, waarbij de instituten en LH in één organisatie verenigd waren en de hoogleraar op een bepaald gebied tevens met het directoraat van het instituut op dat gebied belast was? Of moeten we misschien toe naar een taakverdeling waarbij de onderzoekerterreinen tussen LH en instituten worden verdeeld. Bijvoorbeeld de LH gaat geheel het landbouw-sociologisch en het LEI geheel het landbouw-economisch onderzoek voor zijn rekening nemen, de LH stoot het plantenveredelingsonderzoek af en de instituten laten het fokkerij-onderzoek aan de LH over.

Het komt me voor dat een zo ingrijpende structurele wijziging, met de vele daaraan verbonden complicaties, niet een vruchtbare beleidskoers zou zijn. Het efficiënt gebruik van de overheidsmiddelen in het landbouwkundig onderzoek kan ook op een heel wat soepeler wijze worden gerealiseerd. Daarvoor is nodig - en ik beperk me nu tot de LH - dat de LH zich haar taakopdracht bewust is en haar taak in efficiënt samenspel met andere onderzoekparticipanten volvoert. Aspecten van die taak-

opdracht zijn: toekomstgericht, vernieuwingsgezind, kwaliteitsgericht en kritisch maar saamhorig.

Er is m.i. veel voordeel verbonden aan een beweeglijke en onafhankelijke LH met een brede scope naast het stabielere onderzoek van de instituten, sterk door de accumulatie van data en ervaring. Ik pleit nadrukkelijk voor het handhaven van een breed werkveld op de LH. Die breedte is niet alleen noodzakelijk voor het onderwijs, maar ook voorwaarde voor het daadwerkelijk kunnen leveren van waardevolle bijdragen aan de ontwikkeling van de landbouw als geïntegreerde activiteit op lange termijn, waarover ik eerder sprak.

Laat ik thans, tot slot, de zojuist genoemde aspecten van de LH-opdracht nog wat nader uitwerken.

Daarbij moet ik kort zijn. De opening van een academisch jaar is immers niet alleen een intellectueel, maar ook een sociaal gebeuren en daarvoor dient voldoende tijd over te blijven.

Toekomstgerichtheid

Toekomstgericht onderzoek verdient een hoge prioriteit teneinde overheid, maatschappelijke organisaties en individuele bedrijven te voorzien van gefundeerde informatie met betrekking tot mogelijke ontwikkelingen waarmee de landbouw zal worden geconfronteerd. Zulk onderzoek is naar zijn aard multidisciplinair, maar vereist vernieuwende impulsen van de basisvakken. Voor de aanpak ervan kan nuttig gebruik worden gemaakt van bestaande ervaringen zoals bijvoorbeeld van de WRR.

Toekomstgericht onderzoek lijkt mij uitstekend te passen in de zgn. Wageningse aanpak waarbij de natuurwetenschappen en de maatschappijwetenschappen samenwerken.

In de long range studie 'Livestock production in Europe' werd door diverse medewerkers van de LH een voortrekkende rol vervuld. Ook het in november in Wageningen te houden symposium 'Huishoudkunde 2000' kan in dit verband worden genoemd.

Niettemin moet worden vastgesteld dat aan de LH de inspanningen op het gebied van toekomststudies beperkt zijn. Het valt mij bijvoorbeeld

op dat de LH nauwelijks of niet rechtstreeks bij het scenario-onderzoek 'geïntegreerde landbouw' betrokken is.

Dit laatste onderzoek is er een voorbeeld van dat scenariostudies uitstekend zijn geschikt om de discussie te stimuleren.

Uiteraard behouden beleidsmakers de verantwoordelijkheid te kiezen uit verschillende alternatieven. Deze verantwoordelijkheid wordt echter beter toegankelijk voor openbare discussie wanneer het wetenschappelijk onderzoek met een kritische analyse eventuele innerlijke tegenstrijdigheden en toekomstige knelpunten in het beleid weet aan te geven.

Ik moedig de LH aan tot meer onderzoek van dit type. Het dient te zijn gestoeld op een feeling voor de problemen met betrekking tot het functioneren van de landbouw in de samenleving in de toekomst en hoort te zijn gebaseerd op relaties en data die vanuit diverse vakgebieden kunnen worden aangeleverd. Teneinde deze brede probleemstelling te reduceren tot hanteerbare en onderzoekbare projecten zal ook nog veel methodologisch onderzoek nodig zijn. Voor de samenwerking in het toekomstgericht onderzoek kan de huidige matrixstructuur in de NRLO nog verder worden uitgebuit. Deze samenwerkingsstructuur is als een voedingsbodem waarin de nieuwe cultures gemakkelijk tot wasdom kunnen komen.

Vernieuwingsgezindheid

Inventiviteit en de bereidheid bij voortdurend nieuwe risico's te nemen is een levenshouding van onze boeren en tuinders. Die inventiviteit en bereidheid tot risico's zie ik ook als kenmerken van de goede LH-onderzoeker. Het grensverleggende en risicodragende onderzoek dient ook in de toekomst het nodige enthousiasme van de onderzoekers te ondervinden en de nodige ruimte vanuit het beleid te krijgen.

In dit verband valt er nogal wat kritiek op het systeem van Voorwaardelijke Financiering van onderzoek te beluisteren. Ik acht die kritiek slechts zeer ten dele terecht omdat binnen de onderzoekprogramma's voor voorwaardelijke financiering heel wat ruimte voor vernieuwend en geavanceerd onderzoek kan worden ingebouwd. Voorwaardelijke Financiering is een nuttig instrument omdat het de noodzakelijke explicite

van de te vervullen onderzoektaken bevordert en tot een gerichte discussie over wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie, kwaliteit en taakverdeling en samenwerking in het onderzoek bijdraagt. Maar voorwaardelijke financiering is slechts één van de instrumenten voor een goed onderzoekbeleid. Er moet aan de LH ook ruimte blijven voor een snelle start van risicovolle projecten van kleinere omvang. In het Plaatsen Geld Model is die ruimte aanwezig en de tweede geldstroom biedt eveneens mogelijkheden voor vernieuwend onderzoek. Flexibiliteit en mogelijkheden tot vernieuwing zijn voor het onderzoek essentieel. De LH staat voor de taak daartoe de nodige beleidsinstrumenten te handhaven en verder te ontwikkelen.

Voor de vernieuwing in het landbouwkundig onderzoek is het voorts van waarde de ontwikkelingen in de basisdisciplines goed te volgen. De LH vormt met z'n disciplinaire vakgroepen een belangrijk deel van de toegangspoort tot deze ontwikkelingen. Ik acht een voldoende sterke aanwezigheid van de basisdisciplines op de LH en een optimale communicatie van hen met vakgenoten in bijvoorbeeld ZWO-verband dan ook van kardinaal belang.

Niet ongenoemd mag blijven dat het disciplinaire onderzoek binnen de Landbouwhogeschool, mijns inziens, een extra taakopdracht heeft in vergelijking met het disciplinaire onderzoek, uitgevoerd aan de universiteiten. Namelijk ondersteunend te zijn voor de ontwikkeling van de landbouwwetenschappen als geheel. Uitbreiding en verdieping van de relatie tussen het fundamentele en het toegepaste onderzoek aan de LH lijkt mij een opgave voor de naaste toekomst. Die relatie is essentieel voor het niveau van het onderzoek en de doorstroming van nieuwe vindingen.

Kwaliteitsstreven

Kwaliteit wordt vaak aangemerkt als wezenlijk kenmerk van goed universitair onderzoek. Daarmee kan men het van harte eens zijn. Bij de vraag hoe deze kwaliteit gemeten en in de gaten gehouden dient te worden, beginnen de meningen echter te divergeren. Sommigen richten zich geheel op de publicatie-activiteit van onderzoekers en beschouwen publicatie- en citatie-analyse als een belangrijke indicator voor de kwa-

liteit van het verrichte onderzoek. Anderen wijzen er op dat het in de infrastructuur van onderzoek, ontwikkeling en voorlichting naar de gebruiker om duidelijk meer gaat dan alleen het publiceren in wetenschappelijke tijdschriften.

Het zal U bekend zijn dat de NRLO-filosofie erop gericht is om het landbouwkundig onderzoek, ontwikkelingswerk en het proces van kennisoverdracht zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen. Voor de onderzoekers aan de Landbouwhogeschool betekent dit een eigen verantwoordelijkheid binnen een groter geheel. Het mag dan ook niet zo zijn dat LH-onderzoekers zich uitsluitend tot het forum van vakgenoten richten en zich daarbij uitsluitend bekommeren om hun publicatie- en citatie-score. In het onderzoekmanagement aan de Landbouwhogeschool dient gestreefd te worden naar een juiste balans tussen de beide geschetste oriëntaties. Aan de onderzoekwereld - zowel binnen als buiten het landbouwkundig onderzoek - vraag ik begrip voor deze meerzijdige oriëntatie van het onderzoek aan de Landbouwhogeschool. Voor mij is in dit verband onderzoek van goede kwaliteit dat onderzoek dat naar beide zijden bevredigend functioneert.

Kritisch maar saamhorig

Goede studenten en goede universitaire medewerkers zijn gevaarlijk voor wat er is, gevaarlijk voor bestaande opvattingen en bestaand beleid. Ik acht een kritische onafhankelijke opstelling van de LH en het op de tenen kunnen gaan staan van diverse dominante belangengroeperingen van grote waarde. Dat draagt bij tot een voortdurende herijking van het beleid. Tevens valt te verwelkomen dat de LH blijk geeft aandacht te schenken aan de zwakkeren en minder bevoorrechten in de samenleving. Niet dat over een op te zetten wetenschapswinkel, vrouwenstudies e.d. alleen maar goede dingen te berde te brengen zijn en dat deze zelf geen kritische benadering zouden behoeven. Maar ik waardeer ze als uitingen van het zoeken naar nieuwe wegen en het naar voren brengen van aspecten en belangen die bij andere benaderingen onvoldoende aan bod komen.

De uitdaging waarvoor we staan is m.i. er voor te zorgen dat we de plu-

riformiteit in belangen en benaderingswijzen combineren met handhaving en versterking van onze saamhorigheid. De grote mate van saamhorigheid van de mensen in het landbouwkundig onderzoek, en meer in het algemeen in de landbouw, is één van de oorzaken van het succes van de sector tot nu toe. Het intensief beleven van het landbouwgebeuren, het vele onderlinge contact en het overtuigen en overreden in plaats van het gebruiken van macht, dragen daartoe bij. Juist bij de toenemende verbreding van het werkveld van de landbouw en het landbouwkundig onderzoek, gepaard gaande met de participatie van vogels van diverse pluimage, is het nodig dat we met elkaar de ideologische splijtzwammen in toom houden, en in saamhorigheid werken aan het ontwikkelen van de landbouw in zijn diverse vormen en functies.

Samenspel richten op afspraken

In mijn rede is vele malen naar voren gekomen dat voor de toekomst een intensief samenspel tussen de diverse betrokkenen bij het landbouwkundig onderzoek noodzakelijk is. Het gaat bij dat samenspel niet alleen om overleg, maar vooral ook om het maken van afspraken over richting en inhoud van het onderzoekprogramma, de taakverdeling en samenwerking bij de uitvoering van het programma, de capaciteitsinzet en de optimale wederzijdse inschakeling van potentieel. Bij het laatste denk ik met name aan de mogelijkheden tot gemeenschappelijk gebruik van toerusting, uitwisseling van docenten, buitengewone kroondocentschappen en samenwerking tussen LH en instituten bij uitvoering van het assistent in opleidingprogramma.

De communicatie in de landbouwwereld is reeds thans zeer intensief. De behoefte aan communicatie en onderlinge afstemming neemt echter nog verder toe onder invloed van de vele interdependenties in de landbouw die ik U schetste, de toenemende complexiteit van de problemen, de groeiende noodzaak tot multi-disciplinair werken en het wenselijke efficiënte gebruik van de schaarser wordende overheidsmiddelen. Als we niet oppassen blijft er nauwelijks tijd voor het uitvoeren van onderzoek over. Efficiënte organisatie van het overleg is één van de uitdagingen waarvoor we staan. Daartoe is het noodzakelijk dat we de bestaande communicatie- en afspraakkanalen zoals die onder meer binnen de

NRLO bestaan, efficiënt benutten.

Dit voorjaar heb ik met genoegen kunnen constateren, dat de deelnemers aan de NRLO zich sterk zullen maken het afsprakenmodel op korte termijn te realiseren. Ook de leiding van het ministerie zal deze ontwikkeling steunen. Organisatorisch zijn wij altijd voortrekkers geweest. Wij willen dat graag blijven.

Dames en Heren,

Ik kom tot de slotconclusies van mijn voordracht. Ik beperk ze tot een tweetal.

Landbouw blijkt, bij nadere analyse, een rijk geschakeerd palet aan maatschappelijke activiteiten te omvatten. Eens was landbouw alleen het voortbrengen van grondstoffen, voedingsmiddelen en sierteeltproducten. Later is dat verbreed tot de opvatting dat bij de landbouwproductie rekening diende te worden gehouden met randvoorwaarden van natuur, milieu en landschap. Voor de toekomst schieten echter beide concepties tekort. Niet dat landbouw haar oorspronkelijke doelstellingen moet vergeten, maar landbouw omvat ook - onafhankelijk van landbouwproductie - zorg voor landschap, natuur, ecosystemen, bos en openluchtrecreatie. En, wat wellicht de grootste opgave is, landbouw in de toekomst is geïntegreerde en evenwichtige behartiging van een reeks uiteenlopende en ten dele conflicterende belangen. Op dit brede veld doen zich, zoals ik heb aangegeven, vele vraagstukken voor en vinden diverse veranderingen plaats. Voor een hogeschool met het woord landbouw in de naam ligt een groot arbeidsveld open!.

Mijn tweede conclusie is dat de Landbouwhogeschool niet zomaar een algemene universitaire instelling is, maar een specifieke taak heeft met betrekking tot de ontwikkeling van de sector landbouw. Zij is tevens een instelling, waarvan het onderzoek van grote waarde is gebleken voor de landbouw. En dat zal voor de toekomst zo kunnen blijven als de LH haar opdracht goed verstaat. Een opdracht die zich laat karakteriseren met: brede scope, kritisch dienstbaar, vernieuwingsgezind en bereid tot intensief samenspel met anderen.

Ik verklaar het Academisch Jaar 1984-1985 voor geopend.